

## డోక్లామ్ ప్రతిష్ఠంభన యుద్ధ ప్రమాదాన్ని సూచిస్తోన్న దుస్సాహసం

ఇండియా-చైనా-భూటాన్ల కూడలిలోని డోక్లామ్ ప్రాంతంలో భారత-చైనా నడుమ సైనిక పరమైన ప్రతిష్ఠంభన స్థితి తలెత్తి కొనసాగుతున్నది. చైనా సైన్యం డోక్లామ్ ప్రాంతంలో మోటారు వాహనాల ప్రయాణానికి వీలైన రహదారి నిర్మాణం చేపట్టిందనే వార్తలు వెలువడటంతో, భారత ప్రభుత్వం అందుకు అభ్యంతరం తెల్పి, తన సైనిక బలగాలను ఆ ప్రాంతం లోకి తరలించింది. చైనా వ్యతిరేక, యుద్ధోన్మాద ప్రచారం మరియు యుద్ధం అవహించి వూగిపోయే వాతావరణం వూపందుకున్నాయి. 'చైనా దురాక్రమణ దారుల్ని తన్ని తరిమేద్దాం' అంటూ ప్రసార మాధ్యమాల లోని ఓ విభాగంలో, దేశ రాజకీయ వర్గాలలో కొంతకాలంపాటు పెద్దఎత్తున ప్రచారం సాగింది. భారత సైనిక ప్రధానాధికారి బిపిన్ రావత్ మాట్లాడుతూ, భారత సైన్యం యుద్ధానికి పూర్తిస్థాయి సంసిద్ధంగా వుంద'ని గర్వించాడు. దీనితో చైనా ముందుకువచ్చి, 'భారతదేశంలో యుద్ధం గురించి మాట్లాడుతున్న వారెవరైనా 1962 నాటి పాఠాలు నేర్చుకోవటంలేద'నే వ్యాఖ్యానం చేసింది. '1962లో నాటికంటే భారత సైన్యం అనేకరెట్లు శక్తివంతంగా వుంద'ని భారత రక్షణశాఖా మంత్రి అరుణ్ జైట్లీ వెనువెంటనే సమాధానమిచ్చాడు. సైనిక బలగాల ఉపప్రధానాధికారి లెఫ్టినెంట్ జనరల్ శరత్ చంద్ మరింత ముందుకు వెళ్ళాడు. 'హిమాలయాలను చుట్టుకొని మన సమీపానికి వచ్చిన...చైనా విస్తరణ ప్రభావం, రానున్న సంవత్సరాలలో మనకో హెచ్చరికగా తయారవుతుంద'ని ఆయన పేర్కొన్నాడు. ప్రపంచంలో 'దక్షిణాసియా అత్యంత అస్థిరమైన ప్రాంతాలలో ఒకటిగా కొనసాగుతుంద'ని పేర్కొంటూ 'దీనికి కేంద్రం బిందువుగా వున్న భారతదేశం, ఈ ప్రాంతానికి భద్రతను సమకూర్చేదిగా వుంటుంద'ని నిర్ధారించాడు. చైనా దీనికనుగుణంగా తన ప్రచారాన్ని తాను చేపట్టింది.

డోక్లామ్ ప్రతిష్ఠంభనను ఉపయోగించి చైనా వ్యతిరేక భావోద్వేగాలను, జాతీయోన్మాదాన్ని బిజెపి ప్రభుత్వం రెచ్చగొడుతోంది. ఆర్ఎస్ఎస్ మరియు దాని అనుబంధసంస్థలు చైనా వ్యతిరేక ప్రచారం సాగించే లక్షలాది కరపత్రాలను పంపిణీ చేస్తూ, చైనానుండి దిగుమతయ్యే వస్తువులు వేటిని కొనవద్దని, వాటిని బహిష్కరించాలని ప్రజలను కోరుతున్నారు. మౌలిక విషయాలనుండి ప్రజల దృష్టి మళ్ళించటంతోపాటుగా భవిష్యత్తులో అవసరమైన సమయంలో ఫలితాలను పొందేందుకు వీలుగా చేస్తున్న సంయుక్త ప్రయత్నాలివి.

ఆసియా దేశాలలో అమెరికా సామ్రాజ్యవాదానికి అత్యంత ముఖ్య మిత్రదేశమైన జపాన్, డోక్లాం విషయంపై భారత ప్రభుత్వ అవగాహనకు మద్దతు తెల్పుతూ ముందుకొచ్చింది. భారతదేశంలో జపాను దేశ రాయబారి కెంజి హిరమత్సు మాట్లాడుతూ-భారత దేశానికి ఎలాంటి చట్టపర అవకాశంలేని భూభాగంలో భారత సైనిక బలగాల జోక్యాన్ని సమర్థిస్తూ 'భారత దేశానికి భూటాన్ తో అవగాహనా ఒప్పందం వుంద'ని పేర్కొన్నాడు. బీజింగ్ పేరు ప్రస్తావించకుండానే, వివాదాస్పద పీఠభూమిలో రహదారిని విస్తరించే దాని ప్రయత్నం 'ఏకపక్షంగా' 'బలప్రయోగంతో యధాతథ స్థితిని మార్చేందుకు' ప్రయత్నించటమేనని పేర్కొన్నాడు.

అమెరికా రాజ్యవ్యవహారాల విదేశీ రాయబారి రెహ్మా టిల్లర్సన్, అమెరికా రక్షణశాఖా కార్యదర్శి జేమ్స్ మ్యాట్టిస్లకు - ఇదే హోదాతో నున్న జపాను ఉన్నతాధికారులైన తారో కోనో, సునోరీ ఒనోడెరాల మధ్య 'టు బై టు'గా పిలవబడే సమావేశం జరిగిన ఒకరోజు తర్వాత జపాను ఈ మద్దతు ప్రకటన చేసింది. అమెరికా, జపాన్లు ఈ ప్రాంతంలోని ఇతర భాగస్వామ్య దేశాలతో - అనగా ప్రత్యేకించి దక్షిణకొరియా, ఆస్ట్రేలియా, భారతదేశాలతో-'త్రైపాక్షిక లేదా బహుళ పక్ష సమావేశాలు నిర్వహించి భద్రత మరియు రక్షణల సహకారాన్ని ముందుకు తీసుకెళ్ళేందుకు కలిసి కట్టుగా కృషిచేయాల'ని ఈ సమావేశంలో నిర్ణయించారు.

ఆగస్టు 15న-భారత స్వాతంత్ర్య దినోత్సవాన్ని పురస్కరించుకుని భారత ప్రధాని నరేంద్రమోదీతో అమెరికా అధ్యక్షుడు ట్రంప్ జరిపిన టెలిఫోన్ సంభాషణలో కూడా ఇదే తరహా ఏర్పాటునే ప్రతిపాదన చేశాడు. రెండు దేశాలూ తమ దేశాల విదేశీ మరియు రక్షణ మంత్రుల స్థాయిలో 'టు బై టుగా పిలవబడే మంత్రుల స్థాయి సంభాషణలను జరిపి' తమ 'వ్యూహాత్మక సంప్రదింపులను వెల్లడించాల'ని ప్రతిపాదించాడు.

2009లో భారత-అమెరికాలు చేసుకున్న వ్యూహాత్మక భాగస్వామ్య ఒప్పందపు కొనసాగింపులో భాగంగా, భారతదేశం-అమెరికా, జపాన్ దేశాలతో సంయుక్త నావికా విన్యాసాలు నిర్వహిస్తోంది. అమెరికా యుద్ధ విమానాలు మరియు యుద్ధనౌకలు భారత సైనిక స్థావరాలను, సైనిక రేవు పట్టణాలను చాలా మామూలుగా వుపయోగించుకోవటానికి; హిందూ మహాసముద్రంలో చైనా నౌకలు,జలాంతర్గాములపై అమెరికాతో కలిసి నిఘా వుంచటానికి - భారతదేశం ఇప్పుడు అనుమతించింది. వాజపేయ ప్రధానిగానున్న కాలంలోనే అమెరికాతో వ్యూహాత్మక భాగస్వామ్యమన్నది ప్రారంభమై, యుపిఎ పాలనా కాలంలో అదే కొనసాగింది. చైనాను ఏకాకిని చేయాలనే అమెరికా వ్యూహంలో భాగంగా చైనాకు-భారతదేశాన్ని ఎదురు నిలిపే విధంగా గత మూడేళ్ళ తన పాలనాకాలంలో మోడీ-హిందూ మహాసముద్రంలో చైనా కదలికలను కుదించేవైపుగా ఇండియాను మలిచాడు. వ్యూహాత్మక భాగస్వామ్య ఒప్పందాలు మరింత దృఢతరమైతే, ప్రపంచంపై ఆధిపత్యం వహించాలనే తన వ్యూహాత్మక లక్ష్యంలో అమెరికా సామ్రాజ్యవాదం, భారతదేశాన్ని తన జూనియర్ భాగస్వామిగా చేసుకోనుంది. ఇది భారత ప్రజానీకానికి విధ్వంసకర పరిణామాలను మిగుల్చుతుంది.

ప్రస్తుత ఘట్టానికి సంబంధించి వాస్తవాలను పరిశీలిద్దాం:

1. మోటారు వాహనాలు నడిచే రహదారిని చైనా నిర్మిస్తున్న డోక్లాం ప్రాంతం-భూటాన్, చైనాలమధ్య వివాదాస్పద ప్రాంతం. ఈ సమస్యను పరిష్కరించు కోవటానికి 1984 నుండి ఇప్పటికి చైనా, భూటాన్లు 24 దఫాల చర్చలు జరిపాయి. భూటాన్

అదుపులో నున్న పశ్చిమభాగంలోని 295 చ.కి.మీల వివాదాస్పద ప్రాంతాన్ని తమకు స్వాధీనం చేసేట్లయితే, అందుకు ప్రతిగా భూటాన్కు ఉత్తరభాగంలోని 495 చ.కి.మీ భూభాగాన్ని భూటాన్కు వదలివేస్తామని 1990ల మొదట్లో చైనా ప్రతిపాదించింది. నాటి భూటాన్ ప్రభుత్వం ఈ ప్రతిపాదనకు సానుకూలంగానే కనిపించింది. అయితే ఇరు ప్రభుత్వాలమధ్య ఈ ప్రతిపాదన ఒప్పందంగా కార్యరూపం దాల్చలేదు. డోక్లాం ప్రాంతంలో రహదారి నిర్మాణానికి అభ్యంతరం ఏదైనా వుంటే కూడా, అది భూటాన్ ప్రభుత్వం నుండి వుండాలి. ఎందుకంటే, ఆ ప్రాంతం భూటాన్ అదుపు లోనే వుంటూ రావటమేగాక, ఆ ప్రాంతం ఈనాటికీ భూటాన్-చైనాలమధ్య వివాదంగానే వుంది. కనుక ఇది భూటాన్, చైనాల మధ్య విషయం.

2. భారతదేశ సరిహద్దురేఖలనతిక్రమించి చైనా సైన్యం చొచ్చుకువచ్చిందనే తప్పుడు సాకుతో, డోక్లాం ప్రాంతంలోకి భారత సైనిక బలగాలు ఆతృతగా ప్రవేశించాయి. ఈ చర్యయొక్క ప్రామాణికత గురించి ప్రశ్నిస్తే, భారత సైనిక ప్రధానాధికారి బిపిన్ రావత్, ఈ ప్రాంతానికి వెళ్ళి చూడగా, చైనానుండి అలాంటి చొరబాట్లు ఏమీ జరగలేదని స్పష్టమైంది. అయినా, అప్పటికి కూడా భారత ప్రభుత్వం తన చర్యను సమర్థించుకునేందుకు, భూటాన్ ప్రభుత్వ ఆహ్వానంపై తను ఆ చర్య చేపట్టానని చెప్పుకుంది.

3. భారత పాలకులు ఎల్లప్పుడూ భూటాన్ను తమ ఉపగ్రహదేశంగా పరిగణించి వ్యవహరిస్తూ వస్తున్నారు. వ్యూహాత్మకంగా సున్నితమైన ప్రాంతంలో వున్న, చిన్నదైన, బలహీనదేశంగా వున్న భూటాన్ ఒక స్వతంత్ర, సార్వభౌమదేశంగా శాంతి, సామరస్యాలతో మనగల్గటానికి - భారత పాలకులకు వ్యతిరేకంగా కష్టభరితమైన, సంక్లిష్టమైన పోరాటాన్ని సాగించాలి.

1949 నాటి భూటాన్-భారత్ల నడుమ జరిగిన స్నేహ ఒడంబడిక, భూటాన్ విదేశాంగ విధానాన్ని భారత పాలకుల చేతిలో వుంచింది. భూటాన్ తన స్వీయరక్షణ, విదేశాంగ వ్యవహారాలు తానే చూసుకోవటానికి అనుమతిస్తూ 2007లో ఈ ఒడంబడికను తిరగరాశారు. భారతదేశం-భూటాన్లు 'వారి జాతీయ ప్రయోజనాలకు సంబంధించిన అంశాలపై పరస్పరం సహకరించుకోవాల'ని ఈ ఒప్పందంలోని 2వ నిబంధన తెలుపుతోంది. "ఒకదేశపు జాతీయ భద్రత, ప్రయోజనాలకు నష్టంకలిగించే విధంగా మరోదేశం తమ భూభాగాలను ఉపయోగించనీయరాదు". వాస్తవాచరణలో ఈ నిబంధన భారతదేశం కంటే భూటాన్ను చెక్ చేయడానికి ఉద్దేశించినది.

అయినప్పటికీ, భూటాన్లోని జిగ్మే ధిన్లే ప్రభుత్వం స్వతంత్ర వైఖరితో వ్యవహరించటానికి పూనుకుంది. చైనాతో ఆ దేశం చర్చలు సాగించి సరిహద్దు వివాదాన్ని పరిష్కరించుకోవటానికి ఆసక్తి కనపరిచింది.. అది చైనాతో రాయబార సంబంధాలను నెలకొల్పుకుంది. సరిహద్దు పొడవునా శాంతి, సామరస్యాలతో వ్యవహరించాలని చైనాతో భూటాన్ ఒప్పందం చేసుకుంది. వీటన్నిటిపట్ల భారత పాలకులు సంతోషంగా లేరు. చేయి మెలిదిప్పి ఈ మార్గాన్నుండి భూటాన్ను బలవంతంగా మళ్ళింపదలిచారు. 2013 వేసవి కాలంలో, భూటాన్లో సాధారణ ఎన్నికలు జరగబోతున్న సమయంలో నాటి మన్మోహన్సింగ్ ప్రభుత్వం భూటాన్కు ఇచ్చే ఇంధన సబ్సిడీలను ఉపసంహరించుకుంది. ఈ పరిణామం జిగ్మే ధిన్లే పార్టీ ఎన్నికలలో ఓడిపోవటానికి తోడ్పడింది. తిరిగి, నూతనంగా ఎన్నికైన పెరిగ్ టోబేగ్ చైనాతో సరిహద్దు చర్చలు జరపటానికి సన్నాహాలలో వుండగా, భారత పాలకులు భూటాన్ ప్రభుత్వానికి 'సలహా' ఇచ్చేందుకు దీనిలో జోక్యం చేసుకున్నారు. ప్రస్తుత డోక్లాం ఘట్టం సందర్భంలోనూ, భూటాన్ దేశ సరిహద్దులను, ప్రయోజనాలను పరిరక్షించే వారిగా తమను తాము నియమించుకున్న భారత పాలకులు, సైనిక బలగాలను ఎకాఎకిన డోక్లాంలోకి నడిపించారు. భూటాన్ ప్రభుత్వ ఆహ్వానంపైననే భారత బలగాలు డోక్లాం ప్రాంతంలోకి ప్రవేశించాయన్న భారత ప్రభుత్వ ప్రకటనను భూటాన్ ప్రభుత్వం నిర్ధారించనూలేదు; తిరస్కరించనూ లేదు. భూటాన్-చైనా రెండు దేశాలనడుమ సంబంధాలను, విభజనరేఖను ప్రభావితం చేసేదిగా వున్న రహదారి నిర్మాణాన్ని ఆపివేయవలసిందిగా భూటాన్ ప్రభుత్వం చైనాను డిమాండ్ చేసింది.

ఇదిలా వుండగా, భూటాన్ ప్రజానీకం మాత్రం భారతదేశం, చైనాలతో శాంతియుత, స్నేహ సంబంధాలను కొనసాగించాలనే ఆశిస్తున్నారు. సరిహద్దులలో ఉద్రిక్తతలను వారు కోరుకోవటంలేదు. భారత-చైనాల మధ్య వైరుధ్యంలోకి లాగబడాలనికానీ, యుద్ధతరహా వాతావరణాన్ని, ఉద్రిక్తతలను రేపే ఇతరుల చేతిలో పనిముట్టుగా ఉపయోగపడాలని కానీ వారు కోరు కోవటంలేదు. డోక్లాం ప్రాంతంలోని నిర్దిష్ట వివాదాస్పద ప్రాంతాలపై తమ అభిప్రాయాలను వ్యక్తంచేస్తూనే, చైనాతో ఒక ఆమోదయోగ్యమైన అంతిమ పరిష్కారానికి రావాలని భూటాన్ ప్రభుత్వం భావిస్తోంది. భారత పాలకుల పెద్దన్న వైఖరి, భూటాన్-చైనా నడుమ సమస్యలోనూ, భూటాన్ వ్యవహారాల్లోనూ వారి అవాంఛిత జోక్యం వంటివన్నీ సమస్యలను పెద్దవి చేయటమేగాకుండా సంక్లిష్టం చేస్తున్నాయి.

4. సిక్కి రాజ్యం బ్రిటిష్ వలసగా వుండేదనేది చారిత్రక సత్యం. 1947లో భారత పాలకవర్గాలకు బ్రిటిష్ వలసవాదుల అధికారమార్పిడి తర్వాత, చాలాకాలం వరకు సిక్కిం స్వతంత్రంగానే వుంది. 1975లో భారత పాలకుల విస్తరణవాద చర్యల ఫలితంగా సిక్కిం భారత యూనియన్లో భాగమైంది. సిక్కింను భారతదేశంలో భాగంగా చూస్తూ చైనా 2003లో కానీ తన ఆమోదాన్ని ఇవ్వలేదు; అది కూడా, 1890లో చైనా, గ్రేట్ బ్రిటన్ల నడుమ జరిగిన ఒప్పందాన్ని భారతదేశం ఆమోదించిన తర్వాతనే. "సిక్కింలోని తీస్సానదిలోకి, టిబెట్లోని మోచునదిలోకి ప్రవహించే నీటిని విభజిస్తున్న పర్యవసాంతి అంచు సిక్కిం-టిబెట్టుల సరిహద్దుగా వుంటుంది" అని ఈ ఒప్పందం స్పష్టంగా పేర్కొంటున్నది. తదనుగుణంగా సిక్కిం - చైనా విభాగంలో అధీనరేఖను నిర్ధారిత సరిహద్దుగా చైనా పేర్కొంటున్నది. 1890 నాటి ఆంగ్లో -చైనీయుల సదస్సును గుర్తిస్తూ 1959లో నాటి భారత ప్రధాని జవహర్లాల్ నెహ్రూ, నాటి చైనా ప్రధాని చౌఎన్లైకి రాసిన ఉత్తరాన్ని చైనా పేర్కొంటున్నది.

ఆశ్చర్యకరంగా, 2017 జూన్లో సరిహద్దుని నిర్వచించే, నీరు వేరు చేస్తున్న భూభాగంలోకి భారత బలగాలు ప్రవేశించాయి. చైనా ప్రభుత్వం దీనికి తన తీవ్ర అభ్యంతరాన్ని తెలియజేసింది. చైనాతో త్వరలో 'విభేదాలను పరిష్కరించుకుంటామ'నే ఆశాభావాన్ని భారత విదేశాంగశాఖ కార్యదర్శి యు.ఎస్.జయశంకర్ వ్యక్తంచేశాడు. కానీ అదేసమయంలో 'సరిహద్దులోని ఏభాగమూ ఈ కారణంగా

అంగీకరించము' అని నొక్కి చెప్పాడు. దీనికి చైనా చాలా చురుగ్గా ప్రతిస్పందించింది. చైనా, సిక్కింల సరిహద్దుల సమస్య పరిష్కారమయి పోయిందని, ఈ సరిహద్దులను దాటటమంటే వివాదాన్ని సృష్టించటమేనని చైనా పేర్కొంది. భారత-చైనాలు చర్చలు సాగించటానికి ముందే భారత బలగాలను తక్షణం ఉపసంహరించాలని చైనా డిమాండ్ చేసింది.

ప్రస్తుత పరిస్థితులలో భారత ప్రభుత్వం తప్పనిసరిగా తన దృష్టి కేంద్రీకరించాల్సిన అంశాలు:

1. సరిహద్దు సమస్యపైన చైనాతో నిజాయితీ, గంభీరతలతో-సామరస్య పూర్వకమైన, హేతుబద్ధమైన అంతిమ పరిష్కారాన్ని కనుగొనే లక్ష్యంతో చర్చల క్రమాన్ని కొనసాగించాలి. జవహర్లాల్ నెహ్రూ కాలంలో ఒక పరిష్కారసాధనకు తెరిచివుంచిన మేలైన అవకాశాలను, నాటి చర్చల స్ఫూర్తిని స్వీకరించి పరిస్థితి చేజారిపోకుండా సఫలమయ్యేలా కృషి సాగించాలి.

యుద్ధం ద్వారా సమస్యలను పరిష్కరించాలనే ప్రయత్నాలు, అవగాహనలు భారతదేశానికి అలాగే చైనాకు విధ్వంసకరమైనవిగా రుజువు కాగలవు. భారత దేశానికి-ఇతర దేశాలకు నడుమనున్న వివాదాలను, వైరుధ్యాలను, శత్రుత్వాలను తమ సంక్షోభంనుండి బయటపడేందుకు ఉపయోగించుకోవటంలో నిష్పాతులైన సామ్రాజ్యవాద దేశాలకు బానిసలను కావించే, ఆయుధాల అమ్మకాలద్వారా వారు వందలకోట్ల రూ॥లాభాలు పోగేసుకునే-ప్రమాదకరమైన స్థితికి భారతదేశాన్ని నెడతాయి.

2. భారత పాలకులు ప్రవేశించిన వ్యూహాత్మక భాగస్వామ్యంపై ఆధారపడి సామ్రాజ్యవాద దేశాల ప్రత్యేకించి అమెరికా సామ్రాజ్యవాద పనిముట్టుగా వుండటంద్వారా భారతదేశం తన చట్టబద్ధ హక్కులను, ప్రయోజనాలను పరిరక్షించుకోజాలదు. సామ్రాజ్యవాదుల ప్రయోజనాలు, భారత ప్రజల ప్రయోజనాలకు మౌలికంగా విరుద్ధమైనవి. సామ్రాజ్యవాద దేశాలు, భారతదేశంతో తమ సంబంధాలను, తమ పథకాల ప్రకారం దోపిడీ, అణచివేతల కనుగుణంగా రూపొందించుకుంటారు. ప్రపంచంపై తమ ఆధిపత్యాన్ని నిజం చేసుకునే లక్ష్యంతో భారతదేశాన్ని ఒక సాధనంగా ఉపయోగించుకుంటారు.

3. భారతదేశం-భూటాన్, నేపాల్, శ్రీలంక, బంగ్లాదేశ్ వంటి తన పొరుగుదేశాలతో స్నేహ పూర్వకమైన, మన్నికైన, పరస్పర విశ్వాసపాత్రమైన సంబంధాలను కలిగివుండాలంటే, ఆయా దేశాలను సమస్థాయిలో స్వతంత్ర, సార్వభౌమ దేశాలుగా గుర్తించి, వ్యవహరించినప్పుడే సాధ్యమౌతుంది. పెద్దన్న వైఖరిని ప్రదర్శించటం, విస్తరణవాద దృష్టితో వారితో వ్యవహరించటం, వారి ఆంతరంగిక విషయాలలో జోక్యం చేసుకోవటం, ఒక పొరుగు దేశాన్ని మరో పొరుగుదేశంపై ప్రయోగించటంవంటి ధోరణులన్నీ భారతదేశానికే వ్యతిరేక ఫలితాలనిస్తాయి. ఇలాంటి ధోరణులు-భారతదేశాన్ని ఇతర దేశాలనుండి, ఆయా దేశాల ప్రజలనుండి ఏకాకిని చేస్తుంది. ఈ తరహా ప్రవర్తన, ఆచరణలలో భారత పాలకులకు తగినన్ని అనుభవాలున్నాయి.

4. యుద్ధోన్మాదం, యుద్ధ ప్రేలాపనలతో ఊగిపోవటంవంటి వాటిని-భారత పాలకులు, దోక్తాం ఘటన నేపథ్యంలో ప్రసారమాధ్యమాలలో ఓ విభాగం ప్రేరేపిస్తుండగా-ప్రపంచంలోనూ, భారతదేశంలోనూ దానినెవరూ పెద్దగా పట్టించుకోలేదు. అది మంచిదే. అయితే, జాతీయోన్మాదాన్ని రెచ్చగొట్టే ప్రయత్నాలను అనుమతించరాదు. ప్రజల భావోద్వేగాలను రెచ్చగొట్టటం ద్వారా వాస్తవిక కారణాలనుండి వారి దృష్టిని మళ్ళించే భారత పాలకుల తాత్కాలిక ప్రయోజనాలను నెరవేర్చటానికి ఈ పద్ధతులు తోడ్పడవచ్చుగాక. కాని, దీర్ఘకాలంలో, ఒక్కసారి ప్రజలు వాస్తవాలు తెలుసు కోవటం ప్రారంభమైనాక, ప్రక్కదోష పట్టించే ఎత్తుగడల వాస్తవిక ఉద్దేశ్యాలు వెల్లడవుతాయి. ఈ విధంగా మరింత చైతన్యయుతమైన, సంఘటిత, ఐక్య ప్రజానీకపు ఆగ్రహాన్ని ఎదుర్కోవటం భారత పాలకులకు సాధ్యంకాదు.